

Notă asupra unui capac zoomorf neolitic de la Romula (Reșca, jud. Olt)

Cristian Eduard ȘTEFAN*

Abstract: Older archaeological research, but also those made in the last years at the well-known roman town of Romula (Reșca, Olt County) revealed also the remains of a large Vădastra Neolithic settlement. In this contribution we analyse a special pottery item, namely a frog-shaped lid which is a very rare type of artifact at the Lower Danube.

Rezumat: Cercetările arheologice mai vechi, dar și cele efectuate în ultimii ani în binecunoscuta cetate romană de la Romula (Reșca, județul Olt) au scos la iveală și resturile unei întinse așezări neolitice de tip Vădastra. În această contribuție analizăm o piesă mai deosebită din categoria ceramicii, și anume un capac în formă de broască ce constituie un artefact destul de rar întâlnit la Dunărea de Jos.

Keywords: Neolithic, lid, Vădastra, Reșca, frog, pottery.

Cuvinte cheie: neolitic, capac, Vădastra, Reșca, broască, ceramică.

◆ Introducere

Situl de la Romula (Reșca, jud. Olt) este cunoscut mai ales prin descoperirile legate de locuirea romană, respectiv cetatea și necropola aferentă (D. Tudor 1978; C.M. Tătulea 1994; M. Negru, C. Schuster 2016). În afara acestora sunt semnalate și materiale arheologice din alte epoci, în special neolitice și eneolitice, aparținând stilurilor ceramice Vădastra și Sălcuța (C.E. Ștefan 2018).

Cu ocazia cercetărilor arheologice efectuate în campania 2018 au fost continuate săpăturile în Secțiunea 1 din zona fortificației centrale (fig. 2; vezi și M. Negru, C. Schuster 2016, p. 13, pl. 1). În cadrul acesteia, în zona carourilor 9 și 10, aproximativ între cotele -3,20 și -3,70 m, a fost descoperită o aglomerare de vase neolitice aparținând stilului ceramic Vădastra, mare parte dintre ele întregi, dar și fragmentare (fig. 4). Este probabil ca vasele să fi fost depuse într-o groapă deranjată de locuirile ulterioare, complexul respectiv fiind foarte greu de evidențiat din cauza solului și a intervențiilor antropice.

Printre recipientele ceramice descoperite în groapa respectivă a fost descoperit și capacul care face obiectul notei noastre. Piesa este aproape întreagă, capul și o parte din piciorul stâng din spate fiind rupte; are lungimea maximă de 10 cm, lățimea maximă de 11 cm și grosimea de 1,5 cm. Arderea reducătoare i-a conferit piesei o culoare gri deschis, pasta fiind semifină, iar ca degresant a fost folosit nisipul. Suprafața capacului a fost lustruită la exterior și netezită la interior, iar decorul constă într-o bandă incizată umplută cu pastă albă, în interiorul acesteia fiind evidențiate mici puncte umplute la rândul lor cu pastă albă (fig. 3).

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Academia Română, Calea 13 Septembrie, nr. 13, 050711, București, România; cristarh_1978@yahoo.com.

◆ Analogii

Reprezentările de broaște sunt destul de rare în preistoria europeană. Putem menționa figurina din marmură aparținând neoliticului timpuriu de la Anza (M. Gimbutas 1974a, p. 61, fig. 36 și nota 25) sau cea din aceeași perioadă din rocă neagră de la Achilleion (M. Gimbutas 1974b, p. 302, fig. 28 și nota 7). O serie de pandantive din nefrit aparținând neoliticului timpuriu au fost descoperite pe teritoriul Bulgariei la Kardjali, Ovcharovo și Kovachevo, dar avem și două piese din perioada eneolitică găsite la Ruse și Goleam Porovetz, Razgrad (R. Kostov 2014, p. 291-302, fig. 1).

Decorul piesei, alcătuit dintr-o bandă umplută cu puncte, la rândul lor umplute cu pastă calcaroasă albă, o plasează în categoria vaselor „de tip Vinča”. O bună analogie pentru acest tip de decor o găsim într-un capac de la Vădastra (C.N. Mateescu 1971, p. 64, fig. II/2; A. Dragoman 2013, p. 67, fig. 4.14/1). Acest tip de decor, strălucitor când este pus în lumină, este interpretat ca un mijloc de fixare a atenției asupra piesei și poate fi văzut în același timp atât de cel care manipulează vasul, cât și de cei care se uită la acea persoană (A. Dragoman 2013, p. 68).

◆ Discuții

Analogiile etnografice fac referiri și la anumite ceremonii care implică participarea broaștelor. Astfel, în regiunea Pilsen din Boemia la ceremoniile publice prilejuite de Rusalii participă un personaj denumit Jupuiitorul de broaște sau călăul, sub forma unei paiațe verde și zdrențăroase, care ar ajuta la aducerea ploii (J.G. Frazer 1980a, p. 274). Asocierea acestor amfibieni cu apa a făcut ca ele să fie considerate păzitoare ale ploii. Indienii din Orinoco se temeau să omoare o broască râioasă deoarece credeau că este o zeităate aducătoare de ploaie. Ei țineau broaște sub o oală și obișnuiau să le lovească cu nuiiele dacă era secetă. Indienii Aymara confectionează figurine reprezentând broaște și le așază pe înălțimi pentru a aduce ploaia. Indienii Thompson din Columbia britanică erau convinși că uciderea unei broaște ar aduce ploaia. În India, de asemenea, sunt atestate ritualuri implicând broaște și descântece care să aducă ploaia (J.G. Frazer 1980a, p. 155-156).

O altă practică atestată încă din antichitate era transferul bolilor sau durerilor de la om la broască, în cadrul unor ritualuri menite să le aline sau să le vindece (J.G. Frazer 1980b, p. 163).

În mitologie, zeița regenerării și transformării apare într-o multitudine de forme după M. Gimbutas, cele mai reprezentative fiind coloana vieții, clepsidra, albina și fluturile, peștele, *broasca* și ariciul (M. Gimbutas 1989, p. 93-95, fig. 21). După aceeași autoare, credința într-un „pântece călător” în Egipt, Grecia, Roma și în folclorul european actual coboară în timp până în neolitic, sub forma unui animal pe jumătate femeie, jumătate broască. Creatura aceasta este figurată în lut, marmură sau nefrit, uneori cu vulvă și/sau cu cap uman. Astfel de figuri apar pe pereții sanctuarelor de la Çatal Hüyük în mileniul VII BC. Pe o amforă minoică de la Phaistos (începutul mileniului II BC) sub semnul uterului este reprezentată o broască, iar în zilele noastre femei cu afețiuni uterine din sudul Germaniei dăruiau imagini ale unei broaște Sf. Fecioare (M. Gimbutas 1989, p. 101).

Broaștele pot fi simboluri totemice pentru anumite triburi amerindiene cum ar fi clanul Tlingit (A. van Gennep 2000, p. 207) sau protectori ai casei în Africa de Nord (A. van Gennep 2000, p. 157). Aceste mici animale stau la baza multora dintre miturile prezente la băștinașii

sud-americieni legate de originea diverselor animale, obiecte sau obiceiuri. Reproduc aici unul dintre acestea, care se referă la originea puterilor șamanice:

„...M245. *Tukuna: originea puterilor șamanice.*

O fetiță de doi ani plângea fără încetare în fiecare noapte. Scoasă din sărite, mama ei o dădu afară și copilul continuă să plângă singur. În cele din urmă apărură o broască cunauarú și o duse cu ea. Fetița rămase la broască până ce deveni o adolescentă și învăță de la protectoarea ei toate artele magice, acelea care vindecă și acelea careucid.

Ea se întoarse apoi printre oameni, unde pe atunci vrăjitoria era necunoscută. Atunci când ajunse foarte bătrână și nu mai fu în stare să-și poarte de grijă, le rugă pe niște fete să-i facă de mâncare. Dar acestea nu o iubeau și refuzară. În timpul nopții, bătrâna le luă oasele picioarelor. Nemaifiind în stare să se scoale, fetele o văzură mâncând măduva oaselor, care era singura ei hrană.

Când se află de această crimă, i se tăie gâtul vrăjitoarei. Ea culese sângele care îi curgea în cele două palme unite, suflă deasupra ca să-l împoarte spre soare și spuse: «Sufletul intră și el în tine!» De atunci, sufletul victimei pătrunde în trupul ucigașului...” (C. Lévi-Strauss 1998, p. 199-200).

Pentru Mircea Eliade anumite animale devin simboluri sau prezențe ale lunii pentru că forma sau felul lor de a fi evocă destinul lunii. Printre ele și broasca, pentru că se umflă, se afundă și reapare la suprafața apei (M. Eliade 1992, p. 163).

O problemă interesantă este în ce măsură broaștele constituiau o parte a dietei comunităților neolitice. La Dunărea de Jos acestea sunt foarte rar atestate, lucru pus pe seama dimensiunii reduse a oaselor. Sunt documentate speciile broaștei de lac (Bordușani-Popină), broaștei râioase și broaștei de pământ (Bucșani-La Pod). Fiind foarte puține resturi osteologice, prezența lor accidentală în siturile arheologice nu poate fi exclusă (A. Bălășescu *et alii* 2005, p. 86-87). Un exemplu clar de consum al broaștei comune (*Rana temporaria* Linnaeus, 1758) este documentat în eneoliticul final (3000-2800 BC) din Boemia centrală, în așezarea de la Kutná Hora-Denemark. Aici au fost colectate 893 de fragmente de oase din complexe arheologice, dovezile arheologice arătând că broaștele erau culese din iazuri mici din apropiere în lunile martie sau aprilie (R. Kysely 2008, p. 143-157).

Referitor la piesa de la Kardjali (vezi infra) V. Nikolov consideră că folclorul menționează picioarele de broască drept remediu împotriva sterilității și ca ajutor la menținerea unei sarcini normale. Pe de altă parte, simbolul zvasticii în sensul acelor de ceasornic ar simboliza puterea regenerativă a soarelui, legătura cu broaștele fiind aceea că ele apar și dispar la un ciclu de șase luni, adică repetă ciclul solar (V. Nikolov 2003, p. 31).

În Egiptul antic, datorită fecundității și capacității sale bizare de metamorfozare din ou în mormoloc și apoi într-o viețuitoare cu patru picioare, semănând oarecum cu omul, devine simbolul vieții care apare și se înnoiește mereu. Heket sau Hiket, zeița nașterii, salvatoarea binevoitoare din credința populară, era înfățișată cu cap de broască. În China antică exista concepția conform căreia ouăle de broască picau din cer odată cu roua și de aceea ar fi relevantă o legătură de natură mitică cu Luna. Un text vechi spune că unul dintre cele două suflete ale omului are chip de broască. În antichitatea europeană este cunoscută legenda țăranilor pizmași transformați în broaște care voiau să tulbure apa de băut a unei zeițe (H. Biedermann 2002, p. 56). În simbolistica bisericii creștine joacă mai ales un rol negativ (plaga broaștelor asupra Egiptului, părinții bisericii le considerau simboluri ale diavolului și ale ereticilor). În schimb, în Egiptul din perioada coptă broasca are un aspect pozitiv, ea fiind reprezentată pe opaițe ca simbol al Învierii. Specialistul în psihologie F. Aeppli consideră că broasca, animal de uscat dar și de apă, are o semnificație pozitivă ca simbol oniric. Evoluția sa, până în faza de animal

adult și antropomorfismul membrelor sale au făcut din acest animal o parabolă a celei mai de jos trepte a transformării sufletești. De aceea în basme o broască se poate transforma într-un prinț, iar un om demn de dispreț într-un personaj de vază. Psihanaliza freudiană vede însă în broasca alunecoasă, care vrea să intre în patul prințesei, un simbol vag ascuns al organului sexual masculin, care își poate simți transformarea în „om desăvârșit” doar în momentul în care este acceptat în cuplu (H. Biedermann 2002, p. 57).

În ciuda notorietății sale naționale și chiar europene, cultura Vădastra este foarte puțin cunoscută în conținutul său. Materialele scoase la lumină din situl eponim sunt în cea mai mare parte a lor neprelucrate, în timp ce alte situri relevante își așteaptă la rândul lor analiza specifică. Este posibil ca printre piesele necunoscute încă specialiștilor din aceste situri să existe una sau chiar mai multe asemănătoare artefactului analizat de noi, care pot servi ca material pentru un eventual studiu comparativ.

◆ Bibliografie

A. Bălășescu <i>et alii</i> 2005	A. Bălășescu, V. Radu, D. Moise, <i>Omul și mediul animal între milenii VII-IV î.e.n. la Dunărea de Jos</i> , Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
H. Biedermann 2002	<i>Dicționar de simboluri</i> , vol. I, Editura Saeculum I.O., București.
A. Dragoman 2013	<i>O biografie a ceramicii neolitice de la Vădastra</i> , Editura Academiei Române, București.
M. Eliade 1992	<i>Tratat de istorie a religiilor</i> , Editura Humanitas, București.
J.G. Frazer 1980a	<i>Creanga de aur</i> , vol. I, Editura Minerva, București.
J.G. Frazer 1980b	<i>Creanga de aur</i> , vol. IV, Editura Minerva, București.
A. van Gennep 2000	<i>Totemismul. Starea actuală a problemei totemice</i> , Editura Polirom, București.
M. Gimbutas 1974a	Anza, ca. 6500-6000 B.C.: A Cultural Yardstick for the Study of Neolithic South East Europe, <i>Journal of Field Archaeology</i> , 1, 1/2, p. 26-66.
M. Gimbutas 1974b	Achilleion: A Neolithic Mound in Thessaly: Preliminary report on 1973 and 1974 Excavations, <i>Journal of Field Archaeology</i> , 1, 3/4, p. 277-302.
M. Gimbutas 1989	<i>Civilizație și cultură</i> , Editura Meridiane, București.
R. Kostov 2014	Archaeomineralogy and ethnominerology comparative analysis of nephrite and related zoomorphic amulets, în I. Pâslaru, S.M. Colesniuc, T. Dimov (eds.), <i>Callatida</i> , Editura Callasprint, Mangalia.

- R. Kyselý 2008 Frogs as a part of Eneolithic diet. Archaeozoological records from the Czech Republic (Kutná Hora-Denemark site, Řivnáč Culture), *JAS*, 35, p. 143-157.
- C. Lévi-Strauss 1998 *Mitologice II. Miere și scrum*, Editura Babel, București.
- C.N. Mateescu 1971 Noi săpături arheologice la Vădastra, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie. Decembrie 1964*, vol. I, p. 52-69.
- M. Negru, C. Schuster 2016 *Introducere*, în M. Negru, C. Schuster (ed.), *Romula. Seria rapoarte arheologice. I. Raport privind cercetările arheologice sistematice din anul 2015*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.
- V. Nikolov 2003 The neolithic and the Chacolithic Periods in Northern Thrace, *TÜBA-AR*, VI, p. 21-67.
- C.E. Ștefan 2018 Notă asupra unor materiale preistorice de la Romula (Reșca, județul Olt), *BMJT*, 10, p. 109-130.
- C.M. Tătulea 1994 *Romula-Malva*, Editura Museion, București.
- D. Tudor 1978 *Oltenia romană*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

Fig. 1. Așezarea de la Romula (Reșca, județul Olt) văzută pe Google Earth.
The settlement from Romula (Reșca, Olt County) seen on Google Earth.

Fig. 2. Romula (Reșca, județul Olt). Fortificația centrală (Google Earth).
Romula (Reșca, Olt County). The central fortification (Google Earth).

Fig. 3. Romula (Reșca, județul Olt). Capac în formă de broască.
Romula (Reșca, Olt County). Frog-shaped lid.

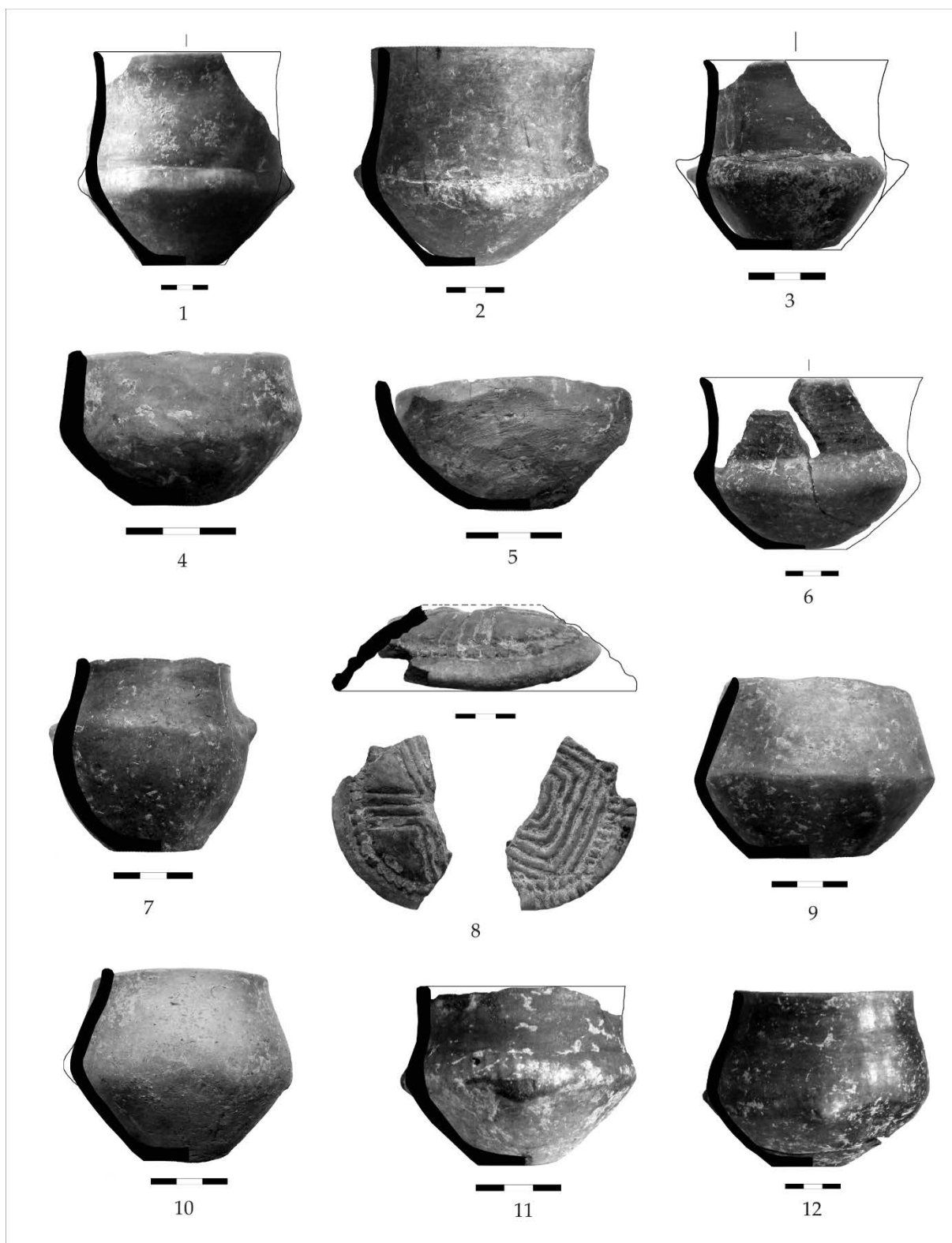

Fig. 4. Romula (Reșca, județul Olt). Vase de tip Vădastra asociate cu capacul în formă de broască.

Romula (Reșca, Olt County). Vădastra type vessels associated with the frog-shaped lid.